

# ספרים

## לבעית הרומן המעמדי

יעקב בהט (בכשטיץ)

תחת השמש מאת מ. שמיר,  
הוצאת ספרית 1900, 1960

קורא אתה וחורר וקורא ב"תחת השמש" למ. שמיר ותמיהה גדולה אתה תמת על תהווה ובהו זה שמתברר מעיד עליו שהוא רומן. לא תמצא ב"תחת השמש" יחס קברני בין שלושת החלקים — אקספוזיציה, סיבוכן ותפתרון — שהם מסודותיה של יצירה אפית-סיפורית. המבקש בספר זה שלמות ואחדות אפית, יעמול לשוא. כי סימנו המובהק של "תחת השמש" הוא דוקא העדר השלמות והעדר הרצינות. ובכל זאת האומר שאין לספר זה כל עקרון חיבורי — טועה טעות גמורה. עקרון בולט למדי והוא נתון בציור שורתי של פרטים רבים, דמויות והתארגנויות לאין ספור. עקרון זה אינו מאפשר ליצור סטרקטורה חזקה, ועל היוצר להשתדל איפוא לשנות לרפיפות האימאננטיות, הנובעת מעצם העקרון, לפחות פרקיות חיצונית מתוחה.

עקרון זה של חיבור שורתי אינו חדש בספרות. יצירה קלאסית הבנויה על-פי עקרון זה היא "הקומדיה האלוהית" לדאנטה; בתקופה מאוחרת נבנו בדרך זו כל "רומני הנוכלים", (פיקאר) שמוצאם מספרד, ובמאת הי"ט — היצירות, שרגילים לכנותן "רומן הזמן", "רומן החברה" וכיו"ב. באלזאק, שצירף את יצירותיו לסדרות סדרות, שלכל אחת מהן קרא "אטיוד", — כ"אטיודים סוציאליים" ראה אותן אחר כך — ולבסוף קרא לכולן יחד "הקומדיה האנושית", על דרך האסוציאציה ליצירת דאנטה, שמר אמונים בכל פעולתו הספרותית לעקרון אמנותי זה. שפע הדמויות, הנעלמות וציות מחדש בפרקים השונים של יצירת אלזאק, כוח ההתנגשות של הניגודים ושל ההתארגנויות, חוסר הקפדנות בצורת השימוש של הדמויות וההתארגנויות כמכונני הסטרקטורה ונושאי איה — בכל אלה שולט עקרון החיבור השורתי ויש כאן רפיפות אימאננטית. הדבר מעיד, מלבד זאת, על תפיסה אמנותית מסוימת, והיא תפיסת היקום כ"שטח" ויחוס "ערך מקומו" לכל גיבור במקום הופעתו. אך בכל עת תמיד נמצא פרקיות מתוחה — ואין כל אפי שרות לוותר על איזה פרק מן הפרקים. ועוד דבר ברור: יש הגיון פנימי, כורח-אמת, בהתפתחותם של

הגיבורים, ומעשיהם ורעיונותיהם אינם תלויים על-בלימה, כי גובעים הם מתוך תנאי-חייהם, השתלשלותם, המיבנה הרוחני וכד'.

וב"תחת השמש" למ. שמיר? כאן יכול אתה לוותר על פרקים בלי שיורגש בהעדרם, וזה, נוסף להעדרה של רציפות אפית, מחמת העדר פרקיות רצופה, דוגמה בולטת לסרתי-עורף כזה הם הפרק הראשון (אמבטי של ערב שבת / הילד) והפרק האחרון (דם וחול ושמש / הילד). שעל אף ההקבלה הנאה שבין שני הפרקים הללו ועל אף הסמליות שנאחרון והרמיזה להמשך שבראשון, אין הם בכל זאת מעוגנים בעלילה גופה ואין הם יותר מטלאי גאה, צבעוני רועש, על הספר, מפנים ומאחור.

### ב

שלדו של הספר נכון בקווי הכלליים: מושבה עברית על איכריה ועבדיה הערביים ועל ידה קיבוץ דל, בלתי מפותח מבחינה משקית והגנתית, החי לעתים על עבודה שכירת מחוץ לקיבוץ. על רקע זה ניתן לעצב את מלחמת המעמדות בישראל; הלא היה ניצול רב במושבה העברית, ואין מחסור איפוא בחמרי גלם לעיצוב הבנין, אך לשוא נחפש בספר אפילו מקרה אחד ויחיד שישקף שיקוף רציני את המלחמה הזאת, ולא כל שכן שזו לא באה לכלל עיצוב כל עיקר. הבהורה האחת מן הקיבוץ, העובדת רק יום אחד אצל משפחת קרמר, היא ננצ"י (עמ' 47), ואין כאן ניצול וממילא אין כאן מלחמת מעמדות; להיפך, יש כאן יחסי אחווה וכבוד. "סבתא היתה מרוצה מעבודתה שהיא עבודה, אולם לא היתה מרוצה מכך שלא שיירה לה מקום לתלונה. בעל כרחך נסחפה גם היא לתוך העבודה ונמצאו טורחות בכביסה זו אצל זו ומסרבות זו לזו כל סימן של עזרה". כך בשעת העבודה, ומה מחשבותיה של סבתא לאחר העבודה? הגה דבריה לאהרן בנה: "כמה שילינגים שילמנו, ואני כל היום עבדתי, ולבסוף, מה אתה חושב, אני יכולה לומר לה משהו? לעצוק? מה היא, ערביה? אחרן, הן פיקה אתה, תבין כי אינני יכולה לאמור לעצרת כשרה שכזו, בכלל אריסטוקראטית שכמותה; ואינו גאון, ואילו מלים, ומחר היא יכולה להיות לך מזכירה". וכן לא נמצא בספר מקרים טיפוסיים של ניצול ערבים. מקרה בולט ביותר הוא לכאורה יחסו של שפירא לערבי ומשפחתו הגרים בביתו, אך ספק

למרחקים, למורת רוחה של גולדה, ההרה והמטופלת בשלושה ילדים, ובינתיים עולה היא וילדיה ארצה. בצורה מלבבת מצייר הוא את תלאותיה של המשפחה לפני פרוץ המלחמה, בשנות המלחמה, שנות הגירוש, החיים בחיפה, בואו של האב, השיבת תל-אביב, ולבסוף העקירה מתל-אביב והתנחלות במושבה באר יוסף. המשפחה גרה זה עשר שנים במושבה עם פרוץ המאורעות, שעליהם נרקמת עלילת הספר. גולדה היא אשה בעלת השקפות מודרניות ומשכילה (עמ' 201, 204/205 ועוד). "ראש מיניסטר", והוא, קרמר, נשאר גם לאחר שנים מה שהיה בזמן התור עותו לגולדה: "סוחר אפרוח, כלשהו תורה ומצוות במעיו" (עמ' 200, 41). מעמדה הכלכלי של המשפחה רעוע, שלא כמעמדם של סלומון ושפירא, למשל. ולפני פרוץ המאורעות חושב אהרן לשפר את המצב הכלכלי על ידי שתילת משתלה, וכן משפחה זו, שבניה עובדים בוצעת אפיהם ממש, היא טיפוסית לאכרים שבמושבה? אתמהא!

## ד

מפליאה ביותר השאננות היתירה השוררת במח שבה, אי תפיסת המאורעות לאשורם והתשעשענות באשליות, כאילו הישוב לא נתנסה עדיין במאורעות כל-עיקר, רושם מוזר ביותר עושה עלינו שפירא, שאחרי כל חייו הארוכים עם הערבים ויחסי האהבים שלו עם הערביה, אינו יודע, כפי הנראה, על קיומה של נקמה ערבית, ורק לאחר גירוש המשפחה הערבית מנכסיו ולאחר הפגיעה הרעה של קולי בסלומון, נפר קחות עיניו. שאננות יתירה זו גובלת באטימות ממש, ואינה נורמאלית בשום פנים. אטימות זו אפשר היה עוד להסביר לולא היה בידנו לקבוע את זמנם המדויק של המאורעות. אמנם בדבריו אל קוראיו אומר המחבר: "אי ההגדרה של הזמן איננה מקרה — אלא כוונה מחושבת מראש". אך המחבר לא דק פורטא: זמן ההתרחשות מוגדר ביצירה בדיוק מוחלט, והעדר הבחנתו של המחבר בכך רק מעיד על העדר העמקות ביצירתו וחושף את המקור לשגיאות אחדות שביצירה. זמנה של העלילה הראשית בספר "תחת השמש" הוא פרוץ המאורעות תרצ"ו/תרצ"ז. קביעת זמן זה פשוטה בתכלית: שם אחת הגיבורות הוא בל פוריה, שם שלא יתכן לפני שנת תרע"ז, וגילה בראשית העלילה הוא כעשרים (עמ' 107, 109), שמע מינה, בשנים תרצ"ו—תרצ"ז עסקינו, ימי המאורעות האחרונים שלפני מלחמת השחרור, ולאחר המאורעות של תר"ף, תרפ"א ותרפ"ט, שלימדו את הישוב, על כל חלקיו, למד היטב את משמעותם של מאורעות. ומה טעם לתאר אשליה-שוא של איכרים ושאננות

גדול אם מקרה זה הוא טיפוסי. כלום טיפוסי הדבר שאיכר יהודי יחזיק בביתו משפחה ערבית שלמה, יעמיד ולדות מבנותיה, ואחר יגרש את המשפחה כולה בקלות-דעת כזו? הרי ריאליזם פירושו קודם לכל "מלבד הנאמנות לפרוטרוט, גם מסירה נאמנה של אופיים טיפוסיים במצבים ובמסיבות טיפוסיים". אין איפוא אף קורטוב של מלחמת מעמדות, ואם ידענו גם ידענו את קיומה של השנאה המעמדית, הרי בספר זה לא נחשפו מקורותיה על דרך העיצוב האמנותי וממילא אין כל כורח-אמת בהפרות תקפה של שגאה זו ובתיאורה כאילו אין היא עומדת אפילו בפני סיקוק נפש, וסופה מביאה מידו, לאיבוד נפשות, כלל גדול הוא: ביצירה-המתמרת להיות אספק-לריה למצב חברתי, "הייכות הרמוניות הראשיות להיות נציגים בולטים של מעמדות וכיוונים מסוימים, נציגים של רעיונות מסוימים בני-זמנם, ואת המניעים למע-שיהם יש למצוא לא בתאוריהם הקטנות האינדיווידואליות, כי אם בורם ההיסטורי שעל גליו הם ניש-אית".<sup>1</sup> אנא דפדפו בספר "תחת השמש" לחפש ולמצוא לפחות נציג אחד, בולט וטיפוסי, נציג רעיונות הזמן, בקרב האיכרים שבספר, "סלומון הגדול", הפאתולוגי, הוא שבו "תאוותי האינדיבידואליות הקטנות" (פרק ו'); לסימנטוב, כצמח, יצחקי מקדיש המחבר רק שורות ספורות מפאת חשיבותם הפתוחה, ואין צריך לומר שגדלית בעל הקבצים, המגר חק, אינו נציג טיפוסי, וגם משפחת קרמר — "איכר אביון" — שהמחבר הציגה במרכז יצירתו, אינה משי-פחת איכרים טיפוסית. אך על משפחה זו יש להרחיב את הדיבור.

## ג

בעיצוב בני משפחה זו שיקע המחבר עבודה רבה, ולכאורה העניק להם, ביחוד לסבא ולסבתא, הרבה מהסממנים ההכרחיים לגיבורי הרומן. אך לאחר בדיקה קפדנית מתחורר, שהסממנים לחוד והגיבורים לחוד, כלומר אין גיבורים אלה יכולים לשמש את מטרות של המחבר. בתולדותיהם של ארית לייב קרמר, אשתו גולדה וילדיהם, כפי שנמסרו בספר בצורה מסובכת אך מקורית, משתקף הגורל הטיפוסי היהודי בגולה, היציאה (ליתר דיוק: הבריחה), העליה לארץ ונסיגות ההשתרשות בה. לאחר מות אביה של גולדה נהרגה אמה בפרעות, אחיה של גולדה נטרפה עליו דעתו, גולדה ניהלה את עסקיו, וגם לאחר נישואיה לקרמר היה השפע מצוי בביתם עד שבמהומות שלאחר מלחמת רוסיה—יפאן נשדדו מחסניו של קרמר, והוא נסע \* פ. אַנגלס, במכתב למ. הארקנס, ראשית אפריל, 1888.

\*\* פ. אַנגלס, מכתב ללאסאל, 18 במאי, 1859.

כביכול, והוא מוסיף עליו עוד מקרים. פאטולוגיים. גדליה בעל הקבצים. זכאי (כך!) לקבור שלוש נשים. והשלישית מצאה תלויה על עץ בפרדס (עמ' 108); שפירא — אשתו דעכה בין הקירות החדשים, כאילו ריח הסיד נחריף הוא שהיה בעוכריה (עמ' 236); הפרק הפאטולוגי על "זוג העיורים" מרעיד את הלב, אך אין בו כל כורחאמת בספר, לא לשם עימות בלי פוריה עם צפורה העירית (עמ' 109, 111) ולא לשם תיאור מעשי השובבות של ילדי המושבה (עמ' 279). גורל אכזרי זה, שנפל בחלקה של צפורה, אינו בשום פנים נושא להתעללות. "אסתיסית", ומעט רגישות וחוש-המידה גם בנאטוראליזם הוא דבר שלא יגונה. מרובות הן התערות סרוט-הטעם ולעיתים סתירתן בצדן. כואת ההערה על רוח הזקנים מכאן ותיאור היכנתו של הילד לזקנה מכאן (עמ' 23/24); עשיית "מטעמים" מאוננות (עמ' 277/278), ההשוואה של שפירא כות דמים ל"בעילה חדשה או לידה חדשה" (עמ' 275) ועוד ועוד.

ולעומת כל אלה קשה למצוא אפילו פיסקה אחת בספר שתהיה עליזה, מבודחת, או רצושה הזמור — טבעית ממש. העולם המתואר הוא קורר ושחור, לאמור, לא אנושי כלל. הוא הדין בתיאור תנועת הטרור, לא משום שטובה היא מכפי שתארה המחבר, אלא היא לא תוארה עדיין תיאור אמנותי חי, וגם כאן, ב"תחת השמש", לא באה זו על תיקונה ולא נחשף עדיין חישוף ריאליסטי על כל המגיעים האסוציאליים שבה. כלום יחס הבנות למורה וכדומה מסביר את הטרוריות ואת המשיכה אליו (עמ' 121/411, 130 ועוד)? וכלום שלמהלי, מוג הלב והלא יצלת, הוא טיפוס טיורוריסט? (עמ' 266/277).

לעומת העולם השחור והקורר הזה, נטול אנושיות כמעט, מתבלט ביותר עולם הקיבוץ בזהר: חסוב ומעוצב הוא יענקלה, מזכיר הקיבוץ (עמ' 182/186 ועוד), וכן קולי הגברי, בעל המצפון. מועזע ממש הוא וידויו של האחרון (עמ' 326/329), ויפה ניתן אורח מחשבתה "האורירית" של פייגלה (331, 335), ש"כשמה כן היא" (עמ' 180), ואשר אותה הועיד המחבר לעוף "כציפור" מהמושבה לקיבוץ, כסמל לפתרון הבעיות הקודרות שבמושבה, ואולם כל חלוקה של "שחור ולבן" מקומה ביצירה רומאנטית, ולא ביצירה ריאליסטית-נאטוראליסטית.

## ה

מהי שגיאתו העיקרית של "תחת השמש" ומהן מעלותיו? שגיאתו העיקרית היא, כפי הנראה, התפיסה המוטעית של הריאליזם. ודאי, תיאור חיים יומיים הוא עיקרו של הריאליזם. אך מהו ה"יום יום"? הרי הוא סכום השעות השוטפות הבלתי חשובות, שאינן

יתירה כזו, הגובלת בטמטוס החושים, מידה שאינה נורמאלית וודאי שאינה ריאליסטית. הגדרת הזמן המדויק מגלה את האנאכרוניזם שבתיאור הקיבוץ הפרוך לכל הרוחות. והרי זוהי תקופת "חומה ומגדל" — וכלום היתה הפקרת ישוב קיימת, כמתואר בספר? ומה בדבר ארגון התנגדה הארצי, שהמתבר, המסתתר מאחורי המסך של אי הגדרת הזמן, אינו מרשה לו להיות קיים? (עמ' 176, 189).

קביעת זמן העלילה מפיצה גם אור על בעיות אחרות המתעוררות עם הקריאה בספר. אפשר לקבוע בדיוק את גילם של הגיבורים העיקריים ולהסיק מכאן מסקנות מרחיקות לכת, היוצאות ללמד על אופיו של הספר — ולא לטובתו. בשנת 1917 היה אריה לייב קרמר כבן ארבעים וחמש (עמ' 213) וגולדה אשתו, הצעירה ממנה בחמש שנים (עמ' 200), היתה אז כבת ארבעים, כלומר הוא יליד שנת 1872, והיא ילידת שנת 1877. מוטקה הבכור היה, בבוא האב לארץ, כבן שבע-עשרה (עמ' 216) — כלומר הוא יליד שנת 1900, ואילו אהרן, הילד השלישי, היה תינוק בזמן מלחמת רוסיה-יפאן, כלומר יליד 1904/1905 (עמ' 207/208). קצת צעיר משמואליק גיסין (עמ' 76, 220), ובריש, בן הזקונים, הוא יליד 1908/1909, כי הרי שמונה שנים נעדר האב ממשפחתו (עמ' 217) והוא עזבה כשגולדה היתה הרה (עמ' 210).

והנה שלל הקוריוזים שבספר: קרמר האב, בבואו בשנת 1917 לחיטה סוגש תחילה בבריש, והמתבר מתאר באריכות את הפגישה (עמ' 214/215) ומוסיף: "הקטן, אשר דימתו אהרן אם לא מוטקה, נתברר הוא הרביעי, בריש" (שם) — אכן, טבעית-עין, בריאה להפליא, שאיננה מבחינה בין ילד בן שבע-שמונה לנער בן שבע-עשרה, בראשית העלילה, כלומר שנת 1936/37, שומעים אני שבריש הוא תלמיד הגימנסיה בעיר (עמ' 15) — תלמיד הגימנסיה והוא בן עשרים ושש או עשרים ושבע! ואם תמצא לומר, שהפרק הראשון דן בשנת הראשונה לבואה של המשפחה לבאר יוסף, כלומר בשנת 1927 — הרי יעמוד כאן הילד שבפרק הראשון, שלא גדל במאומה עד להופעתו בפרק האחרון, ויקטרג בכל תוקף על הגנה זו.

קוריוז משונה הוא שליתת גולדה שנה לאחר מות אביה, בשנת 1889, והיא רק ילדה בת שתיים-עשרה, לאינסטיטוט לחובשות ולמילדות (עמ' 58)! ועוד ועוד — כללו של דבר: עולם "ריאליסטי" במלוא מובן המלה, וכלום ייפלא עוד אם המחבר מיחס מהשבות של נער מתבגר לאהרן, בחר בן שלושים או שלושים ושתים? (עמ' 82/86), וכאילו לא די למחבר בעולם "הומירי" זה, שהוקנה איגנה שולטת בו.

„החיים החברתיים“ לכאנאט וסומין ו„החברה האנושית“ לקינגסלי דיוויס. שני הספרים אינם שווים בערכם וספרו של דיוויס עולה בלי ספק בהרבה על ספרו של כאנאט וסומין. אולם בשניהם כאחד מתגלים סימני המיסתנה.

יש אומרים כי מצבו של מדע נאמד על פי ספרי הלימוד העצור שלו, ויש רגלים לסברה זו. ספר הלימוד הוא מעין פרודור לאלה הרוצים להכנס לסבכי המדע ועל כן עליו לסכם סיכום יסודי את מושגיו והישגיו העיקריים. ספרי-מבוא אינו יכול אמנם לסכם את כל תכנם של כל המחקרים השונים הנעשים בפרק זמן מסוים — אך חשיבותם של המחקרים האלה נמדדת במידה שבה נכללו מסקנר תיהם העיקריות באותם ספרי-מבוא. מובן מאליו שספרי-עזר יסגרו תמיד אחרי עבודת המחקר של אותו זמן. לא כל המחקרים ניתנים להיכלל מיד במערכת המדעית הכללית. תמיד קיימים גידורים בין אנשי-המדע בנוגע לחידושי מחקר החורגים מן המסגרת המקובלת. בכל זאת, רשאים אנו לראות בספרי-המבוא העיקריים של מדע מסוים מעין קנה מידה למצבו של אותו מדע בתורת מסעל של שותפות.

אין לך סימן מובהק להוסר ארגונו ואחדותו של המדע הסוציולוגי מן העובדה, שאין בתחום זה ספרי-מבוא יסודיים המקובלים על הכל. כאן, כבמחקר הסוציולוגי בכללו, אפשר להבחין בין הגישות הלאומיות השונות. כן למשל מוצעים הם ספרי-המבוא המקיפים של גרמנים, רובם — כגון ספריהם של פ. טאניס, ג. זימל, פון-ווינצ' וזנס פרייר — אינם אלא מבוא לתורותיהם הפרטיות של מתבריהן. במידה שיש ספרי-מבוא כלליים, הרי מרביתם מוקדשים לסקירה על „זרמים“ ו„תורות“ סוציולוגיים ללא נסיון, למצוא להם בסיס משותף, ובעיקר — לאחד את התורות המוששות עם המחקר האמפירי המגוון של אותו הזמן. בגרמניה בשעתו עסקו בעיקר בשאלות שהן ספק בתחום הפילוסופיה ספק בתחום הסוציולוגיה, כגון בעיות „מהות החברה“, בסיסם הפנומנולוגי של חיי החברה, היחס בין הרוח והחברה וכיו"ב. אך המעיסו לקשור את הבעיות האלה קשר פנימי אל המחקר האמפירי. ה„סוציולוגיה“, שאף הוא נעשה בגרמניה בשפע. אוסיני הדבר כי מכל עבודתו המסועפת של מכס ואבאך הוזכרו ונמסרו בספרי המבוא למיניהם בעיקר הבעיות העקרוניות, ואילו עבודת המחקר בדבר השואת מוסדות כמעט שלא מצאו את ביטוין המתאים, וממילא גם לא את המשכך.

רמתם של ספרי-המבוא הצרפתיים נמוכה,

באות לכלל תודעה. מתוך חיי יום של האדם הרגיל מורמים רק רגעים בודדים של צרות ממשית-מציאותית. שפעת הרגעים מסוג זה היא קנה-המידה לאורך החיים. היוצר הבוחר באדם היומיומי לנושא יצירתו עומד איפוא בפני ברייה: בידו להרים מתוך חיי יום-יום דוקא את הרגעים התודעתיים ולוותר על אלו שלא באו לכלל תודעה, שהרי לציור נפש גיבורו חייב הוא לחכות לערות תודעתו. — ואם בוחר הוא בחיי יום-יום הרגילים, נטוליה-התודעה, עליו להחיותם ברגשותיו הוא, כגון השתתפות בצער, קנאה אימה ושנאה. לשון אחרת: היומיום כמו שהוא חסר נפשיות ואינו בגדר הישגיד ליצר: הוא בגדר הישגיד לחוקר-הטבע, להיסטוריון-התרבות, לסטאטיסטיקן וכדומה. מכאן שעל היוצר לבחור בשתי האפשרויות הגזכרות. לרוב בוחרים היוצרים בשתייהן, ובכל שהם גדולים יותר, כן גדול נצחונם בהגשמת חכניהם הבלתי-רפיוטית לתיאור היומיום. ההבחנה בברירות אלו אינה נהירה ביותר למחבר הספר, ומכאן שפע הפרטורט, שעתים הוא מכניס את הקורא לעולם המיתוארי, ועתים הוא מייגע, מביא לידי תמחון ומשתק את ההתראה האמנותית. כן, נדמה לעתים בשעת הקריאה, שהמחקר גופו לא הצליח לנפות את התבונה ואתו בחיים — החומר הגלמי ליצירה ריאליסטית — ולהסכה לדמיון יוצר, המגלגל את הראייה בתווך, החוזר לפי חוקיו הוא, דרך חירות, על המציאות. כנגד זה, מעלותיו של הספר אינן מעטות. הרי שלל הטיפוסים, ואפילו אינם משמשים את מטרת המחבר: והרי תיאורים נאים (ראה, למשל עמ' 79/82), והרי הנחלת תודעת-עבר עמוקה לאחדים מן הגיבורים (קרמר, גולדה, קולי ועוד); ועל הכל, המעברים המתאומיים מתקופה לתקופה בתיאור המאורעות השוטפים, דרך עירוב עבר בהווה והווה בעבר — שממן שיש בו משום חיזוש מוצלח בספרותנו, ובזכותו מקבל הקורא תמונה תודרת, חיה ונפשית, מעולמה של הדמות המתוארת. דוגמאות נאות מאד למעברים כאלו ימצא הקורא בעמ' 61, 93, 136, 174, 214, 221, 304 ועוד.

## שני ספרי מבוא לסוציולוגיה

ש. ג. אייזנשטדט

Social Life by Bennet & Tumin. A. Knopf, 1949.  
Human Society by Kingsley Davis. Macmillan, 1949.

בארצות-הברית יצאו בשנה האחרונה שני ספרי-עזר חדשים לסוציולוגיה המעידים על מפנה מסוים — ודומה, רב חשיבות — במדע הסוציולוגיה של ימינו בכלל ושל אמריקה בפרט. אלה הם שני הספרים